

DIZARTRIYANI BARTARAF ETISHDA ZAMONAVIY BOSQICHLAR

Islomova Ozoda Sayfiddinovna

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchi

Hasanov Jamshid

Jizzax davlat pedagogika universiteti, II-bosqich magistranti

Annatsiya: Ushbu Dizatrik bolalar bilan olib boriladigan logoped tuzatish ishlarida bolalarning lug'at va grammatika sohasidagi nutqini rivojlantirish holatiga, shuningdek nutqning kommunikativ funksiyasining xususiyatlariga alohida e'tibor berilishi haqida.

Kalit so'zlar: korreksiya, kompensatsiya, bosqich, motor, sezgi, nutq.

Dizartriya bilan logoped tuzatish ishlarida bolalarning lug'at va grammatika sohasidagi nutqini rivojlantirish holatiga, shuningdek nutqning kommunikativ funksiyasi ning xususiyatlariga alohida e'tibor beriladi. Maktab yoshidagi bolalarda yozma nutqning holati hisobga olinadi.

Logoped ishining ijobiy natijalariga quyidagi printsiplarga rioya qilgan holda erishiladi:

nutqning barcha tarkibiy qismlarining bosqichma-bosqich o'zaro bog'liq shakllanishi;¹

nutq nuqsonini tahlil qilishda tizimli yondashuv;

nutqning kommunikativ va umumlashtiruvchi funksiyalarini rivojlantirish orqali bolalarning aqliy faoliyatini tartibga solish.

Tizimli va ko'p hollarda uzoq muddatli mashqlar jarayonida artikulyar apparatlarning harakat qobiliyatlarini bosqichma-bosqich normallashtirish, artikulyar harakatlarni rivojlantirish, artikulyatsiyaning harakatlanuvchi organlarini ongli ravishda bir harakatdan ikkinchisiga o'tkazish qobiliyatini shakllantirish. ma'lum bir sur'atda monotonlik va nutq tempining buzilishini bartaraf etish, fonemik idrokning to'liq rivojlanishi amalga oshiriladi.

Bu nutqning tovush tomonini rivojlantirish va tuzatish uchun asos tayyorlaydi va og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini egallash uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantiradi.

Logoped ishi kichik maktabgacha yoshdan boshlanishi kerak, shu bilan nutq faoliyatining yanada murakkab tomonlarini to'liq rivojlantirish va maqbul ijtimoiy moslashish uchun sharoit yaratadi.

Logopediya choralarini terapevtik tadbirlar bilan birlashtirish ham katta ahamiyatga ega.

Dizartriya nutqining buzilishi bo'lgan bolalarni davolash ikki bosqichdan iborat bo'lgan motorli ko'nikmalarining tabiiy ontogenezini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Birinchi bosqich. Markaziy nerv elementlarining morfologik etukligi: o'tkazuvchi yo'llarning miyelinatsiyasi sodir bo'ladi, bu asosan ikki yoki uch yoshdan oldin tugaydi, miya yarim pallsili

1. ¹ Lopatina L.V., Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini bartaraf etish: [darslik] / Lopatina L.V., Serebryakova N.V. - Sankt-Peterburg. Ed. RGPU ularni. A.I. Gertsen nashriyoti "Soyuz", 2011. - 191s.

bolalarda esa yillar kechikadi. Shuning uchun nevropatolog bolani davolashni imkon qadar erta boshlaydi. Bu davrda bolaga miyelinatsiyani rag'batlantiradigan, metabolizmni yaxshilaydigan dorilar - nerabol, vitamin Wb, ATP va boshqalar beriladi. Qayta tiklovchi, desensibilizatsiya qiluvchi, tinchlantiruvchi, suvsizlantiruvchi terapiya, nazofarenklarni sanitariya qilish va boshqalar quyidagi logoped mashg'ulotlariga zaruriy tayyorgarlik choralari hisoblanadi.²

Ikkinchi bosqich. Ontogenez - funksional etilish va muvofiqlashtirish darajalari ishini sozlash. Ushbu bosqichda nutqning motorli ko'nikmalarini rivojlantirish har doim ham progressiv emas - ba'zi davrlarda vaqtinchalik to'xtashlar va hatto regressiyalar sodir bo'lishi mumkin. Ushbu bosqichda dori-darmonlar va nutq terapiyasining kombinatsiyasi ayniqsa muhimdir. Hozirgacha to'liq va to'liq o'lik hujayrani, uning aksonini tiklaydigan, uzoq vaqt davomida nerv-mushak apparatida ohang va o'tkazuvchanlikni normallashtiradigan vositalar mavjud emas. Shu bilan birga, uning har qanday bo'g'inlarida, markaziy asab tizimining biokimyoviy va fiziologik jarayonlarida atsetilxolin almashinuviga ta'sir qiluvchi dori vositalarining katta arsenali mavjud. Bularning barchasi dizartriya kasalliklarida tiklanish, kompensatsiya jarayoni uchun ijobiy sharoit yaratadi.

Dizartriya kasalliklarini davolashda fizioterapiya muhim rol o'ynaydi. Shartsiz stimullarga ta'sir qiluvchi jismoniy omillar asab tizimining turli qismlarining funksional holatida o'zgarishlarga olib keladi, buzilgan fiziologik muvozanatni tiklashga yordam beradi, qon aylanishining holatini va to'qimalarning metabolizm jarayonlarini yaxshilaydi.

Faqatgina kompleks tibbiy va pedagogik chora-tadbirlar dizartri bilan og'rigan bolalarga og'zaki muloqot qilish uchun haqiqiy imkoniyatni berishi mumkin.

Dizartriya bilan og'rigan bolalar bilan ishlashning asosiy yo'nalishlari:

To'g'ri talaffuzni o'rgatish, ya'ni artikulyar motorikani rivojlantirish, nutq nafas olish, nutqdagi tovushlarni sahnalashtirish va mahkamlash.

Fonemik idrokni rivojlantirish, tovushni tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish.

Nutqning prosodik tomonini normallashtirish, ya'ni nutqning ritmi, ohangi va intonatsion tomonining buzilishlarini bartaraf etish.

Nutqning umumiy rivojlanmaganligining namoyon bo'lishini tuzatish. Dizartri bilan og'rigan bolalarda ntr ni bartaraf etish maxsus bolalar bog'chasida ta'lim va tarbiya jarayonida amalga oshiriladi.

Dizartrik bolalarning ovozli talaffuzini tuzatishning asosiy vazifasi tabaqalashtirilgan talaffuzga erishishdir. Ovoz talaffuzidagi kamchiliklarning asosiy sababi nutq apparati organlarining to'liq yoki qisman harakatsizligi bo'lganligi sababli, nutq terapevtining asosiy e'tiborini artikulyatsiya apparati organlarining harakatchanligini rivojlantirishga qaratish kerak.

Yuz mushaklarining innervatsiyasini yaxshilash, yuzning mimikasi va artikulyar apparatlarning harakatsizligini engish uchun butun yuz mushaklari massaj qilinadi: qo'lning kafti bilan yonoqlarga engil silash, barmoqlaringiz bilan engil chimchilash harakatlari. tashqi tomondan pastki jagning qirradi, gipoid va faringeal-palatin mushaklari bo'ylab. Yuzni silash ham qo'llaniladi. Bundan tashqari, tizimli lab massaji, lablarda silash harakatlari, yopiq lablarni biroz chimchilash, lablarni gorizont va vertikal yo'nalishda mexanik konvergentsiya qilish, og'iz burchaklarida aylana silash harakatlari qo'llaniladi. Yumshoq tanglay bosh yoki ko'rsatkich barmog'ining ichki qismi bilan olddan orqaga qarab massaj qilinadi. Massajning davomiyligi ikki daqiqadan oshmaydi.

2. ² Lopuxina I.S. Nutq terapiyasi: nutqni rivojlantirish uchun 550 ta qiziqarli mashqlar: nutq terapevtlari va ota-onalar uchun qo'llanma. - M.: Akvarium, 2011. - 386 p.

Bolaning ixtiyoriy harakatlari muntazam takrorlash orqali kuchaytirilishi kerak. Bola o'zida (oynada) va nutq terapevtida artikulyatsiya organlarining harakatlarini kuzatadi, nola ovozi ("M" tovushi uchun), yo'tal ovozi ("K" tovushi uchun) tinglaydi. "). Harakatlar birinchi navbatda nutq terapevti bilan birgalikda, keyinroq namoyishdan keyin - modelga muvofiq amalga oshiriladi. Bu mustaqil ijroga bosqichma-bosqich o'tishni ta'minlaydi. Passiv gimnastika usuli subkortikal va psevdobulbar dizartriya bolalar uchun eng samarali hisoblanadi. Kattalar yordamida yoki mexanik yordam bilan bola artikulyatsiya organlarining kerakli holatini qayta ishlab chiqaradi va bu bilan til, lablar va boshqalar harakatlarini aniqroq his qiladi. Asta-sekin faol mustaqil harakatlarni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi.

Mexanik yordam (logopedning qo'li, maxsus zondlar va spatulalar) artikulyatsiya organlarining passiv gimnastikasi bilan qo'llaniladi. Bolaning qo'li yordamida mashqlarni bajarish mumkin (ko'zgu oldida nazorat bilan). Harakatlar sekin, silliq, ritmik, amplitudani bosqichma-bosqich oshirish bilan bajarilishi kerak. Masalan, bola og'zini kengroq ochadi: buning uchun yaxshilab yuvilgan o'ng qo'lning bosh barmog'i pastki tishlarga, to'rt barmog'i esa jag'ning ostiga qo'yiladi. Til imkon qadar tashqariga chiqadi: buning uchun tilning uchi peçete bilan qoplanadi va bola uni oldinga yopishtiradi.

Passiv harakatlar kamroq qiyin bo'lganda, mexanik yordamni kamaytirish va erishilgan pozitsiyani ushlab turishga o'tish mumkin.

Bu davrda tuprikni yo'q qilish boshlanadi. Boladan boshi bir oz orqaga burilgan holda chaynash so'raladi.

Keyingi bosqich - artikulyar apparatlarning faol gimnastikasi. Mashqlarning taxminiy turlari:

Pastki jag' uchun - og'izni ochish va yopish (tish tishlari bilan); og'izni ochiq tutish (hisob ostida).

Ushbu mashqlarni bajarish jarayonida og'izning yopilishi o'rta chiziq bo'ylab sodir bo'lishini ta'minlash kerak. Siz mexanik yordamdan foydalanishingiz mumkin - boshning tojida va jag' ostidagi engil bosim.

Bundan tashqari, qo'lda tish bilan tishlagan doka salftkani tortib olish uchun ham ishlatiladi. Oyna bilan nazorat qilishdan tashqari, bola qo'llari bilan bo'g'imdagi pastki jag'ning boshi harakatini his qilishi kerak.

Dudak harakatlarini rivojlantirish uchun: yalang'och tishlar, proboscis bilan chiqadigan lablar. Dudoqlarni proboscis bilan cho'zish uchun urish ishlatiladi. Barmoq yoki lolipop kiritiladi va keyinroq chiqariladi. Agar lablarning etarlicha qattiq qoplanishi va yonoqlarning so'rish harakatlari bo'lsa, chertish ovozi paydo bo'ladi. Lollipop hajmini kamaytirish lablar mushaklarida ko'proq kuchlanish hosil qiladi. Ushbu mashqlar ko'p marta takrorlanadi;³

ushbu mashqlardan so'ng siz lablaringiz bilan turli diametrli kokteyllar yoki zondlar uchun naychalar yoki somonlarni ushlab turishga o'tishingiz mumkin (logoped naychani tortib olishga harakat qiladi va bola uni ushlab turadi). Ushbu mashqni bajarish uchun barmoqlaringiz bilan lablar burchaklarini bosing;

yopiq lablarni cho'zish, boshlang'ich pozitsiyasiga qaytish;

3. ³ Rivojlanishda muammolari va tuzatuvchi ritmi bo'lgan bolalarning musiqiy tarbiyasi: [talabalar uchun darslik. chorshanba ped. darslik muassasalar] / E.A. Medvedev, L.N. Komissarov, G.R. Shashkina, O.L. Sergeev. - M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 2009. - 224 b.

labni cho'zish - ochiq jag'lar bilan tabassumda cho'zish;

yuqori labni til bilan birga tortib olish (til yuqori labni itaradi);

tishlarga qattiq bosish bilan og'iz ichidagi lablarni tortib olish;

pastki labni yuqori tishlar bilan tishlash;

pastki labning yuqori ostidagi orqaga tortilishi;

proboscis tomonidan kengaytirilgan lablarning dumaloq harakatlari.

Tilning harakatchanligini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar, qiyin holatlarda, shartsiz refleks darajasidan boshlanadi.

To'g'ri tovush talaffuzini rivojlantirish bo'yicha jadal ishlarning taxminiy tovush talaffuziga asoslangan tovushlarni fonemik idrok etishni o'rgatish bo'yicha ishlarning uyg'unligi natijasida dizartriya bolalarda yozishni to'liq o'zlashtirishga fonematik tayyorlik hosil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ¹ Lopatina L.V., Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishlarini bartaraf etish: [darslik] / Lopatina L.V., Serebryakova N.V. - Sankt-Peterburg. Ed. RGPU ularni. A.I. Gertsen nashriyoti "Soyuz", 2011. - 191s.
2. ¹ Lopuxina I.S. Nutq terapiyasi: nutqni rivojlantirish uchun 550 ta qiziqarli mashqlar: nutq terapevtlari va ota-onalar uchun qo'llanma. - M.: Akvarium, 2011. - 386 p.
3. ¹ Rivojlanishda muammolari va tuzatuvchi ritmi bo'lgan bolalarning musiqiy tarbiyasi: [talabalar uchun darslik. chorshanba ped. darslik muassasalar] / E.A. Medvedev, L.N. Komissarov, G.R. Shashkina, O.L. Sergeyev. - M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 2009. - 224 b.